

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Лада Шірінян

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.

Актуальність теми. Ринкова трансформація економіки України зумовлює підвищення ролі страхової діяльності, удосконалення методології оцінки результатів економічної діяльності страхових компаній.

Аналіз та розробку питань розвитку страхування і окремих аспектів цієї наукової проблеми було зроблено такими українськими вченими як Базилевич В. Д., Василик О. Д., Внукова Н. М., Гаманкова О. О., Заруба О. Д., Осадець С. С., Ротова Т. А. Питання визначення суті фінансів страховика розглядалися у працях зарубіжних вчених Рейтмана А. І., Шахова В. В., Бленда Д., Хемптона Д. та ін. Проте процеси, що відбуваються на страховому ринку України, потребують дослідження та подальшого розкриття змісту фінансів страхових компаній в сучасних умовах.

Наукова та практична значимість та недостатня теоретична розробленість окресленої проблеми, пов'язаної з визначенням фінансового результату діяльності страхових підприємств України, обумовили вибір теми і мету цього дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення оптимальної організації фінансів вітчизняних страхових підприємств у сучасних умовах. **Об'єктом** дослідження є страхові компанії як суб'єкти підприємницької діяльності, пов'язаної із захистом майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання страхових випадків. **Предметом** дослідження є грошові потоки страхових підприємств.

Організація фінансів і види діяльності страховика. Правовою основою розвитку страхової діяльності є Закон України «Про страхування», введений в дію постановою Верховної Ради № 86/98-ВР від 07.03.96, який регулює відносини у сфері страхування і спрямований на утворення ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів підприємств, організацій та громадян і всіх сфер агропромислового комплексу. Один з останніх законів Верховної Ради “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” був прийнятий у жовтні 2001 року. Контроль за здійсненням страхової діяльності виконує Державна Комісія з регулювання ринків фінансових послуг [1].

При цьому „предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням” [2].

Таким чином, зазначений закон відокремлює, як головні, такі види діяльності: поточну *страхову діяльність, фінансову та інвестиційну діяльності*. Крім того, дозволяється здійснення будь-яких операцій для забезпечення власних господарських потреб страховика. Тобто, це *інша операційна діяльність*, не пов'язана зі страхуванням і аналогічна до діяльності інших суб'єктів господарювання. Такий розподіл є загальноприйнятим у світовій практиці. Це відображається у всіх підручниках та наукових дослідженнях, в яких наведено опис основних напрямів діяльності сучасної страхової організації [3]. Напрями діяльності існують не ізольовано один від одного, а на основі взаємозв'язку і взаємозалежності.

Практика страхового бізнесу показує, що існуюча організація фінансів страховика, на сьогодні загалом є прийнятною. Але, як ми покажемо в наступному аналізі, її можна оптимізувати з метою покращення управління фінансами страховика.

Поточна страхова діяльність є основною. Вона включає страхову діяльність і перестраховання. Як справедливо зазначає у своїй роботі Приходько В. С., термін ”поточна страхова діяльність” є еквівалентним до терміна ”операційна

діяльність”, що пов’язано з існуючою бухгалтерською звітністю (форма № 3 „Звіт про фінансові результати”) [4]. Рух грошових коштів у результаті поточної страхової діяльності починається з отримання доходу, який надходить у вигляді страхових премій (платежів). Із цього доходу формуються страхові резерви, здійснюються витрати і формується прибуток.

Аналіз поточної страхової діяльності дає можливість визначити, наскільки надходження грошових коштів відповідає зобов'язанням, що приймає на себе страхова організація, оцінити розвиток тих чи інших видів страхування в динаміці, щоб на цій основі в подальшому розробити стратегічну програму розвитку страхової організації. З точки зору дослідження фінансової стійкості такий аналіз є базовим.

Інвестиційна діяльність в основному пов'язана з довгостроковим вкладенням капіталу. Інвестиційна діяльність - це послідовна, цілеспрямована діяльність, що полягає в капіталізації об'єктів власності, у формуванні та використанні інвестиційних ресурсів, регулюванні процесів інвестування і міжнародного руху інвестицій та інвестиційних товарів, створенні відповідного інвестиційного клімату і має на меті отримання прибутку або певного соціального ефекту. Інвестиції здійснюються з метою отримання доходу і не мають сенсу, якщо його не приносять.

Інвестиційний потенціал страхових організацій визначається сумою їх власних капіталів і накопичених страхових резервів, і чим довше компанія діє на ринку, тим більшу частку в структурі інвестицій займають резерви. Завдяки здатності акумулювати дрібні грошові потоки і направляти їх на розвиток економіки страхові компанії перетворюються на потужного інституційного інвестора. І якщо інвестування власних коштів законодавчо не регламентується, то стосовно страхових резервів це здійснюється досить жорстко. Регламентування пов'язане з тим, що страхові резерви не є коштами страховика, тому розпоряджатися ними він повинен з особливою увагою та обережністю. Саме тому законодавство передбачає, що розміщення активів страхової організації повинне здійснюватися на принципах ліквідності, повернення, прибутковості та

диверсифікації (Стаття 31 Закону) [5].

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2002 р. №1211 затверджено перелік основних напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів вітчизняних страховиків [6].

Надходження від інвестування складаються з виручки від продажу цінних паперів, що свідчать про участь в акціонерному капіталі інших компаній, і цінних паперів інших компаній, що є борговим свідоцтвом, а також сум, які надійшли від продажу основного капіталу. У результаті аналізу інвестиційної діяльності страховика визначаються шляхи надійного вкладення капіталу, можливі зміни в майбутній діяльності компанії і зміни в політиці бізнесу.

При інвестуванні коштів страхова компанія бере до уваги такі основні критерії: гарантованість збереження вкладених коштів, ліквідність активів, норма прибутку (Стаття 31 Закону) [7]. З урахуванням цього виділяють декілька видів інвестицій: 1) короткострокові; 2) середньострокові; 3) довгострокові.

Автори Ротова Т. А., Руденко К. С. зазначають, що найбільш високоліквідними є короткострокові інвестиції. Вони становлять в середньому 70% всіх коштів страховика [8]. Це зумовлено тим, що через специфіку страхової справи в будь-який момент часу може виникнути потреба в коштах. Страхові компанії інвестують кошти в звичайні акції, що мають швидку віддачу на вкладені гроші. До середньо - та довгострокових інвестицій можна віднести інвестиції в цінні папери з фіксованим доходом, акції, нерухомість тощо. Автори вважають, що для вітчизняних страхових компаній традиційним видом інвестицій є депозити в банках, які мають підвищений рівень ризику й невисоку ліквідність. Вони забезпечують прибутковість, але сьогодні не завжди мають надійність. Це пов'язано зі слабкою фінансовою стійкістю вітчизняних банків.

Від реальних результатів діяльності страховика залежить можливість виконання ним зобов'язань за договорами страхування, а тому важливу роль відіграє оцінка ризику конкретних депозитних вкладень, цінних паперів та інших видів інвестицій. Якщо інвестиційну програму обрано необґрунтовано і об'єкт інвестицій не дасть очікуваного прибутку, страховика може очікувати навіть

банкрутство.

Доходи від інвестиційної діяльності можуть бути використані на компенсацію збитків страхових операцій, розвиток страхової справи, споживання.

Фінансова діяльність є невід'ємною частиною діяльності страхових організацій, яка полягає у випуску акцій і повторному придбанні раніше випущених акцій, а також виплаті дивідендів акціонерам. Сюди включається й фінансування за рахунок позик і погашення заборгованостей.

Надходження від фінансової діяльності складаються з грошових коштів, що поступають від продажу акцій, і від прийнятих на себе боргових зобов'язань. Витрати здійснюються при оплаті боргів, у тому числі податкових платежів, купівлі раніше проданих акцій і виплаті дивідендів.

Зауважимо, що у страхових організаціях існує специфіка фінансових відносин, пов'язана з особливостями організації грошового обігу. Страховик спочатку залучає грошові ресурси, а потім виконує зобов'язання перед страхувальниками на відміну від інших підприємств, де спочатку проводяться витрати, а потім реалізується продукція. А оскільки страхування виступає з одного боку як засіб захисту бізнесу та добробуту людей, а з іншого – видом підприємницької діяльності, то будь-який страховик має на меті отримання прибутку.

Оцінка результатів фінансової діяльності має важливе значення, тому що показує здатність компанії знаходити можливості фінансування на ринках грошей і ринках капіталу, а також здатність компанії відповідати за своїми зобов'язаннями.

Щодо *іншої операційної діяльності*, не пов'язаної зі страхуванням, то від неї страховик теж може отримувати доходи. Наприклад, доходи від здавання майна в оренду; доходи у вигляді позитивного результату перерахунку іноземної валюти порівняно з її балансовою вартістю на кінець звітного періоду; доходи у вигляді безповоротної фінансової допомоги та безоплатно наданих товарів (послуг); доходи від індексації та передання основних фондів і нематеріальних активів; доходи від врегулювання безнадійної заборгованості; доходи від реалізації прав

регресної вимоги страховика до страхувальника або іншої особи, відповідальної за заподіяний збиток; доходи від надання консультаційних послуг; штрафи, пені та інші доходи [9].

Наведені напрями діяльності страхової компанії слугують основою для фінансової бухгалтерської звітності страхових організацій і відповідають загальноприйнятим бухгалтерським стандартам [4]. Охарактеризуємо, як формуються фінансові результати страховика.

Формування фінансових результатів страховика. Фінансові результати - це вартісна оцінка підсумків господарської діяльності страхової організації. При підбитті підсумків господарської діяльності страхової організації фінансовий результат визначається за один рік; при оцінці еквівалентності відносин страховика і страхувальників — за той період, який був прийнятий за основу при розрахунку тарифу.

У процесі своєї діяльності страховик отримує доходи та здійснює витрати. Фінансовий результат діяльності страхової компанії визначається шляхом зіставлення доходів і витрат страхової організації. Очевидно, що, якщо доходи перевищують витрати, організація має позитивне сальдо.

Відповідно до напрямів діяльності страхової компанії розрізняють доходи: 1) від страхової; 2) від інвестиційної та фінансової діяльності; 3) від іншої операційної діяльності.

Результатом витрат організації є зменшення економічних вигод унаслідок вибуття активів (грошових коштів, іншого майна) і виникнення зобов'язань, що призводить до зменшення капіталу цієї організації, за винятком внесків за рішенням учасників (власників майна).

У сучасній теорії і практиці страхування витрати організації залежно від їх характеру, умов здійснення і напрямів діяльності організації поділяються на дві групи: 1) витрати, пов'язані зі страховими зобов'язаннями; 2) витрати на ведення справи. Такий поділ доходів і витрат наводиться у підручниках Осадця С. С., Базидевича В. Д., Шелехова К. В., Бігдаша В. Д., Ротової Т. А., Руденко К. С., Внукової Н. М., Вовчак О. Д., Шахова В. В.. Таким чином, можна показати

відповідну схему грошових потоків страхової організації за існуючою класифікацією (рисунок 1).

На рисунку 1 показано геліоцентричну систему відліку, де в центрі страхова компанія. Вектор, направлений до страхової компанії, характеризує доходи. Вектор грошового потоку, що направлений від страховика, відображає витрати.

Рисунок 1. Загальна схема грошових потоків, які формують фінансовий результат діяльності страхової організації: 1 – доходи від страхової діяльності; 2 – доходи від інвестиційної та фінансової діяльності; 3 – доходи від іншої операційної діяльності; 4 – витрати на ведення справи; 5 – витрати, пов’язані зі страховими зобов’язаннями. Схему побудовано згідно з положеннями Закону України „Про страхування” [2].

На нашу думку, така класифікація відображає рух коштів у страхових компаніях у сучасних умовах не повною мірою. По-перше, ми вважаємо необхідним відокремити інвестиційну діяльність страховика від фінансової. Хоча вони тісно пов’язані між собою, але це різні види діяльності. По-друге, поряд із

витратами на ведення справи, доцільно співвіднести витрати з основними видами діяльності страхової організації аналогічно до того, як групуються доходи, а саме, *витрати*, які пов'язані: *зі страховою діяльністю, інвестиційною діяльністю, фінансовою діяльністю*. Адже, якщо страховик отримує доходи з цих видів діяльності, відповідно мають місце й витрати при здійсненні діяльності кожного напрямку.

На основі витрат зі страхової діяльності визначається собівартість страхової послуги. Витрати, пов'язані з інвестиційною або фінансовою діяльністю, залежать від конкретних видів та структури активів та пасивів страховика. Як правило, такі витрати складаються з оплати послуг фінансово-кредитних установ, які діють на ринку цінних паперів. Ці витрати можуть виглядати досить незначними порівняно з доходами від інвестиційних та фінансових операцій, проте вони існують. Те саме можна сказати й про витрати з іншої операційної діяльності.

На практиці для цілей оподаткування страховики розрізняють дві групи: страхову діяльність і всі інші види діяльності. Згідно з цими групами визначаються доходи та витрати. При цьому витрати розділяють так, щоб співвідношення (отримані платежі)/(загальний дохід) дорівнювало співвідношенню (витрати, пов'язані зі страховими зобов'язаннями і веденням справи)/(загальні витрати). Як відомо, валові доходи страхової компанії зі страхової діяльності обкладаються податком за ставкою 3% від суми валових страхових платежів, крім переданих у перестраховання. Валові доходи з інших джерел обкладаються податком у загальному порядку за ставкою 25% [10].

Модифікація існуючої класифікації витрат вимагає перегляду всієї структури витрат і потребує економічного осмислення. Пропонуємо ідею такого розподілу. З огляду на вище означене, пропонуємо відповідну схему, яка, на нашу думку, адекватно відображає процес формування фінансових результатів страховика (рисунок 2). Вектор, направлений до страхової компанії, характеризує дохід, а вектор грошового потоку, який направлений від страховика, відображає витрати: 1 – дохід (2 – витрати) від звичайної страхової діяльності; 3 – дохід (4 – витрати) від

іншої операційної діяльності; 5 – дохід (6 – витрати) від фінансової діяльності; 7 – дохід (8 – витрати) від інвестиційної діяльності.

За наведеною схемою можна відокремити (і деталізувати) як головну для компанії страхову діяльність від іншої операційної діяльності, яка не пов’язана зі страхуванням безпосередньо, від фінансової та інвестиційної діяльності.

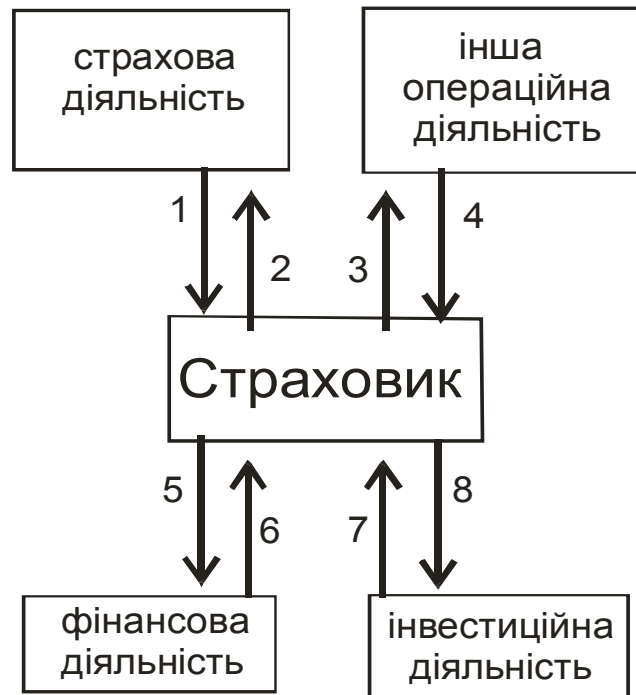

Рисунок 2. Загальна схема грошових потоків страховика (геліоцентрична система відліку – в центрі страхова компанія) відповідно до напрямів його діяльності: вектори 1,4,6,7 – доходи, вектори 2,3,5,8 – витрати. Розроблено автором.

Запропонована класифікація дасть змогу оптимізувати базу оподаткування і візуалізувати формування фінансових результатів страховика. Наприклад, можна обкладати податком за різними ставками прибуток від інвестиційної діяльності, прибуток від фінансової діяльності, страхові платежі (Це може бути обумовлене стимулюванням з боку держави страхових компаній, які інвестують гроші в економіку України). Таким чином, новий розподіл витрат за видами діяльності дасть змогу мати більш мобільну базу оподаткування.

Наведений поділ потоків (рисунок 2) є доцільним з точки зору управління

грошовими потоками. Сума всіх потоків може бути позитивною навіть у випадку від'ємного грошового потоку за страховою діяльністю за рахунок прибутку від інших видів діяльності.

Як вже було зазначено, основним джерелом доходів страховика є страхові платежі, які надходять відповідно до укладених договорів страхування. Однак, страхове законодавство України не відносить страхові платежі до доходів від страхової діяльності в момент їх надходження, а передбачає попередній розподіл таких платежів на зароблені і незароблені страхові платежі. Одержані страхові платежі стають доходами, тобто заробленими платежами поступово, з плином часу, оскільки ймовірність настання страхового випадку і відповідно ймовірність виплати страхового відшкодування поступово знижуються. У зв'язку з цим страхові платежі потребують розподілу на доходи і резерви.

Окрім того, до визначення фінансових результатів на підставі спеціальних розрахунків визначається сума відрахувань у страхові резерви, а також суми повернення страхових резервів, відрахованих у попередні періоди.

Отже, розглядаючи фінансовий результат страховика за страховою діяльністю, слід деталізувати потоки 1 і 2 на рисунку 2. Відповідна розробка наведена на рисунку 3.

За рисунком 3 показано геліоцентрична система відліку - в центрі страхова компанія. Вектор, направлений до страхової компанії, характеризує доход. Вектор грошового потоку, який направлений від страховика, відображає витрати. Потоки 1, 3, 7, 8, 10 на рисунку 3 утворюють загальний дохід від страхової діяльності (потік 1 на рис. 2). Аналогічно, потоки 2, 4, 5, 6, 9, 11 визначають загальні витрати страховика за страховою діяльністю (потік 2 на рис. 2).

Висновки. Таким чином, у сучасній теорії і практиці страхування витрати організації залежно від їх характеру, умов здійснення і напрямів діяльності організації поділяються на дві групи: 1) витрати, пов'язані зі страховими зобов'язаннями; 2) витрати на ведення справи.

В роботі представлено склад грошових потоків страхової організації в

сучасних умовах України відповідно до напрямів його діяльності; модифіковано існуючу класифікацію витрат страхової компанії шляхом виокремлення інвестиційної діяльності від фінансової, що дозволить адекватно розглядати рух і зміст коштів у страховій компанії і забезпечить диференційований підхід щодо бази оподаткування страховиків.

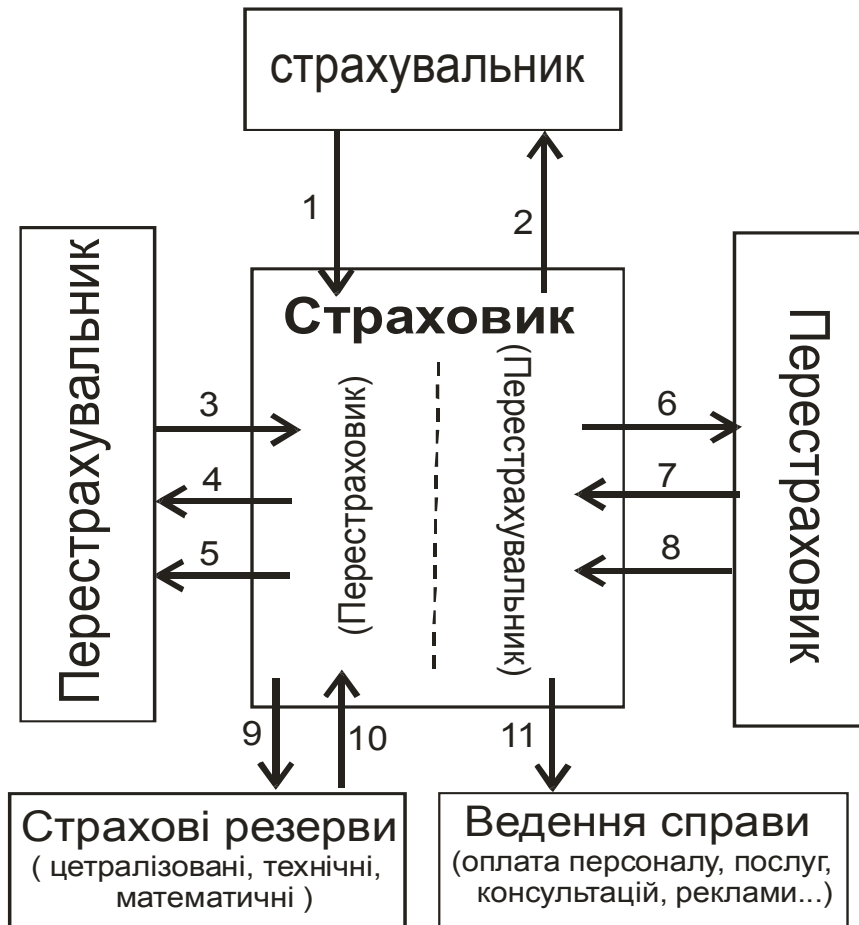

Рисунок 3. Склад доходів і витрат страховика від основної страхової діяльності: 1 – страхові внески за прямими договорами страхування; 2 – страхові виплати за прямими договорами страхування; 3 – перестрахова премія за ризиками, прийнятими у перестраховування; 4 – відшкодування перестраховувальнику частки страхових виплат за ризиками, взятими у перестраховування; 5 – перестрахова комісія за ризиками, взятими у перестраховування; 6 – перестрахова премія за ризиками, переданими у перестраховування; 7 – відшкодування перестраховиком частки страхових виплат за ризиками, переданими у перестраховування; 8 – перестрахова комісія за ризиками, переданими у перестраховування; 9 – витрати на утримання страхових резервів; 10 – повернуті суми з страхових резервів, відраховані у попередні періоди; 11 – витрати на ведення справи.

Розроблено автором.

Список використаних джерел

1. Про положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України. Закон України № 292/2003 від 04.04.2003 // Україна-бізнес. – 2003. – № 53. – 9-16 грудня.
2. Закон України про внесення змін до закону України “Про страхування” // Голос України. – 2001. – №207 (2707). – С. 10-13.
3. Страхування: Підручник. / Керівник авторського колективу і науковий редактор С. С. Осадець. Відповідальний за випуск редактор О. П. Бондаренко – К.: КНЕУ, 1998. – С. 457; Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страхова справа: Навчальний посібник. – Київ, 1998. – 216 с.
4. Приходько В. С. Бухгалтерський облік страхової діяльності: Навчальний посібник. – К.: Видавництво „Лібра”, 2002. – 216 с.
5. Закон України про внесення змін до закону України “Про страхування” // Голос України. – 2001. – №207 (2707). – С. 10-13.
6. www.nau.kiev.ua
7. Закон України про внесення змін до закону України “Про страхування” // Голос України. – 2001. – №207 (2707). – С. 10-13.
8. Ротова Т. А., Руденко Л. С. Страхування: Навчальний посібник. – К.: КНТЕУ, 2001. – 400 с.
9. Страхування: Підручник. / Керівник авторського колективу і науковий редактор С. С. Осадець. Відповідальний за випуск редактор О. П. Бондаренко – К.: КНЕУ, 1998. – С. 487.
10. Лебедева С. Наиболее характерные ошибки, встречающиеся в налоговом учете страховых компаний в 2000 году. // “Фондовый рынок”. – 2001. – №6. – С. 8-12; Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 24.12.02 р. № 349-IV. // “Все про бухгалтерський облік”. – 2003. – №8. – С.37-53.